

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-2/18>

Харлан О. Д.

Бердянський державний педагогічний університет

«ДУХ ТОВАРИША ПОРТЯНКА»: САТИРИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ «НОВОГО ЧАСУ» У МАЛІЙ ПРОЗІ ВІКТОРА ПЕТРОВА

У статті йдеться про малу прозу Віктора Петрова, у якій увага звертається на негативні ознаки « нової влади », що формувалися на початку 1920-х років. Охарактеризовано період, який став історичною базою для досліджуваних оповідань, визначено можливі факти та реалії біографії автора, що лягли в основу сюжетів творів. Акцентовується, що через основні художні засоби сатири – іронію, гротеск, пародію – автор зображує принципи керівництва та персонажів « нового часу ». Оповідання « Князі », « Чемність », « Відьма » опубліковані в першій половині 1940-х років і мають підзаголовок « З циклу « 1921 рік » ». Своєрідна трилогія про « товариша Портянка », « примітива, що його революція висунула на вождя » (Юрій Шевельов) – гостра сатира на представників більшовицької влади, яка встановилася на українських землях після 1921 року. Якщо попередні твори автора містили критику владних структур завуальовано, то в названих оповіданнях вона означена відкрито. Наратор-інтелігент спостерігає зміну соціокультурних обставин життя й описує абсурдність фактів, які спостерігає. « Князі » фіксують звичну для початку 1920-х років ситуацію протистояння людини культури / учителя історії і безграмотного партійного керівника. В оповіданні « Чемність » через прийом заперечення аналізується неможливість реального існування людини в обставинах суцільного обману. Трагічний аспект людського буття в безглузвих обставинах зображується у творі « Відьма ». Підкреслено, що наратор Віктора Петрова – оповідач, іронія якого спрямована на висміювання як загального об'єкта, так і його частин. За допомогою різних форм вираження іронії та сарказму (лукаве вдавання, двозначність ситуації й оповіді про неї, мовлення персонажів, актуалізація позамовних чинників – жестів, міміки, інтонації тощо) автор дає змогу читачеві розшифрувати текст через контекст, розуміння культурно-історичної ситуації, несприйняття принципів життя персонажів « портянківського » типу.

Ключові слова: оповідання, сатира, « нова людина », контраст, гра.

Постановка проблеми. Мала проза – важлива складова частина творчості Віктора Петрова. Автор звертався до « малих » жанрів протягом усієї своєї письменницької діяльності: перше оповідання « Напередодні » опубліковане в 1933 р. в журналі « Життя і революція », а біографічний нарис « Ревуха » вийшов друком у журналі « Життя » у четвертому номері за 1949 р. перед вивезенням В. Петрова з Мюнхена. Юрій Шевельов окремо виділяє « період оповідань », який розпочався приблизно в 1942 р. і тривав до післявоєнних років, коли провідним напрямом творчості письменника стають « романізовані біографії » (перший період дослідник називає « повістевим ») [12].

У цей час у різних часописах Віктор Петров публікує декілька творів: « Емальована миска », « Князі », « Чемність », « Відьма », « Трипільська трагедія », « Без назви », « Курортна пригода », « Професор висловлює свої міркування », « Професор і Іван Закутній діють ». Ю. Шевельов зауважує: « В обставинах війни й ранньої повоєнної еміграції, з одного боку, можливості друкувати довгі речі

були надто обмежені. З другого боку, автор залежав від періодичних видань матеріально » [12, с. 510]. Однак, незважаючи на певну залежність автора від редакційних вимог, оповідання В. Петрова цього періоду мають неабияку мистецьку цінність. Ідучи за дослідником [12, с. 510], у малій прозі цього періоду можна визначити кілька тематичних груп: твори політичної тематики, які пов'язані із селянським життям, – « Князі », « Чемність », « Відьма », « Трипільська трагедія », із життям сибірської каторги – « Професор висловлює свої міркування », « Професор і Іван Закутній діють », із трагічною долею української інтелігенції, представники якої змушені замість написання наукових праць тратити своє життя у психіатричних лікарнях, – « Емальована миска »; гостросюжетні новели: драматична « Без назви » і « анекдота в декамеронівському стилі » « Курортна пригода ».

Твори друкувалися під псевдонімами та криптонімами: В. П. – « Емальована миска », « Князі », « Чемність », « Відьма » у « Краківських вістях » (1942 р.), В. Плят – в « Українському засіві »

(1942 р., «Князі», «Чемність»), В. Домонтович – у газеті «Земля» (1944 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коли романістика В. Петрова неодноразово ставала об'єктом дослідження літературознавців (С. Павличко, В. Агеєва, М. Гірняк та інші), то аналіз малої прози (особливо коли йдеться про твори першої половини 1940-х рр.) менш популярний. Започаткував вивчення цієї частини доробку В. Петрова Ю. Шевельов у студії «Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози» [12], а в наш час продовжили Т. Белімова [1], І. Бурлакова [2] й інші.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати історію написання, історичне підґрунтя, художню своєрідність оповідань «Князі», «Чемність», «Відьма», що об'єднані під назвою «З циклу «1921 рік»».

Виклад основного матеріалу. Оповідання «портянківського» циклу, допускає Ю. Шевельов, «можливо, вирости з досвіду життя в Барішівці на початку двадцятих років» [12, с. 510]. Зі спогадів Юрія Клена, самого Віктора Петрова знаємо, що він приїхав до Барішівки в 1923 р., а оповідання мають підзаголовок «З циклу «1921 рік»», отже, можемо зробити висновок, що основою творів стали спогади про події, що вже відбулися, але залишили за собою трагічні згадки. Зрозуміло, що йдеться не про конкретні події, а про настрої у середовищі інтелігенції – несприйняття нової влади з її брутальністю, неосвіченістю, лицемірством.

Чим же запам'ятався 1921 р.? Наталія Полонська-Василенко у своїй «Історії України» писала в «Загальних висновках»: «Так, з 1921 р. нібито зліквідовано Україну. Всі частини її опинилися під різними окупаціями: з 1918 р. Буковина – під румунською окупацією, з 1919 р. Закарпаття – під чеською, з 1921 р. Наддніпрянська Україна – під російсько-советською та польською, з 1923 р. Галичина – під польською. Ризький договір закінчив героїчну добу Визвольних Змагань, боротьби з волю України, за її державу, за її національні права. Ця боротьба охопила тільки чотири роки (1917–1921 рр.), але ці роки виорали глибоку межу між попередніми та наступними роками. Вони піднесли національну свідомість народу, скріпили соборність, прагнення державності, бажання мати «в своїй хаті свою правду й волю». Дуже багато крові пролив український народ, сотні тисяч жертв кращих своїх синів приніс він, щоб здійснити мрії свободи. Оточений ворогами, він не мав підтримки, не мав спільника в цій тита-

нічній боротьбі. Але до останньої можливості не піддавався» [8, с. 545]. Справжній настрої 1921 р. з документальними фактами із власного життя залишили у спогадах Йосип Гірняк [3], Григорій Костюк [7], Василь Сокіл [10], Кость Туркало [11] і, звичайно, Юрій Клен [5; 6]. Насамперед мемуаристи звертають увагу на репресії, арешти, розстріли, що з повною силою розгорнулися в Україні після відходу військ УНР, а також на страшний голод (1921–1923 рр.), що почався на українських землях через продподаток, уведений новою владою. Г. Костюк [7], описуючи прихід більшовицької влади в Кам'янець-Подільський восени 1920 р., зазначає, що перше, «чим обдарувала нова влада Кам'янець, це страшне слово – ЧеКа. Почалося з обшуків, контрибуцій, арештів» [7, с. 56]. Списки розстріляних на стінах будинків і парканах, пошуки у списках своїх знайомих, страх опинитися в такому списку – загальний настрої населення: «<...> панічний страх. Вперше створилася атмосфера недовір'я до людей, замкнутості в собі, непевності за свій завтрашній день» [7, с. 56]. Особистий досвід перебування у в'язниці ЧК Києва подає К. Туркало [11]. Його було заарештовано влітку 1921 р., два дні перебував у «маленькій комірчині великого будинку на території ЧК» [11, с. 13], а потім у камері – кімнаті колишнього губернаторського будинку, облаштованого під тюрму: «У звичайній, середнього розміру кімнаті, нас сиділо близько 30 чоловіка. Сама інтелігенція: професори, інженери, лікарі, лісоводи, агрономи й студенти» [11, с. 13]. Із трагічним спокоєм автор описує розстріли: «<...> ми щонаочі, рівно о 2-ій годині чули характеристичні звуки пострілів. «Тук, тук» <...> павза <...> «тук». Три постріли, і відійшла людина на той світ. Потім кілька хвилин перерви і знову ті самі звуки. Так відходило від життя в тому місці щонаочі різно, від п'ятьох до десятиох чоловіка» [11, с. 13].

«Великий голод» 1921 р. і свою трагічну історію поїздки за хлібом фіксує В. Сокіл [10]: оскільки голод охопив не тільки села, а й великі міста південних українських земель, зокрема й Катеринослав, у якому жила тоді сім'я автора, то шістнадцятирічного юнака відправили на Київщину міняти дефіцитні ліки на борошно. На зворотному шляху хлопця обікрали, він пережив напад на потяг і додому вернувся ні з чим: «Ох, як гірко ж було мені повертатися додому!» [10, с. 30], – з розпачем звучать слова мемуариста. Й. Гірняк [3] у «Споминах» згадує перебування разом із театром у Черкасах «у час дошкульного голоду», коли «матеріальна скрута діймала

все населення», а студійці «намагалися глушити голод працею й надією на світліше майбутнє» [3, с. 123]. У наведених спогадах чітко простежується загальна тенденція зображення «нового суспільства», суть якого полягала в беззаперечному підкоренні людського духу через нанесення фізичних і моральних страждань, залякування, формування атмосфери недовіри й зневіри.

Юрій Клен у «Спогадах про неокласиків» [6] теж подає загальний настрій 1921 р. за допомогою сонета Миколи Зерова з його влучною характеристикою того часу: «навколо нас кати і кустодії, синедрион, і кесар, і претор», «підлі і скупі часи» (сонет «Чистий четвер», датований 29 червня 1921 р.). Улітку цього ж року, за спогадами Юрія Клена, пирятинською міліцією було заарештовано більшість інтелігенції Баришівки. Миколі Зерову вдалося уникнути арешту, оскільки його не було в Баришівці, а от автор «Спогадів <...>» пройшов шлях в'язня. Саме у спекотний червневий день (дата написання сонета – 29 червня) «заарештовані були майже всі вчителі міста» [6, с. 12], яких потім посадили на підводи і повезли до Яготина, де вони переночували, а потім до Пирятина, де тиждень просиділи у в'язниці. Опісля заарештованих пішки погнали до Гребінки, звідки повезли до Полтави.

«Примістили спершу в смертницькому підвалі, бо в'язниця була переповнена, і треба було її спочатку розвантажити. На внутрішніх стінах того підвалу залишили були різні написи люди, що тут добували години свого життя перед розстрілом, і ми читали ті їхні останні слова, з якими вони зверталися до світу» [6, с. 12].

Опис побутування в полтавській в'язниці має прозаїчний характер, але за деталями прихований жах очікування трагічного фіналу: нічні допити, знущальне харчування («зупа з волових очей»), тюремна церква як в'язнична камера (у якій помістили 60 людей), співання хором пісень «Не пора», «Ще не вмерла <...>», «Заповіт» і констатація: «Більшість тих, що з нами сиділи, була розстріляна. Проти нас матеріалу ніякого слідчий не мав» [6, с. 12].

За клопотанням письменника Володимира Короленка в'язнів звільнили, і Юрій Клен передав свої почуття у строфах «Проклятих років»:

Який чудовий перший день на волі, коли,
черкнувшись грані небуття,
ти знову чуєш спів женця у полі,
мов він твоє вславляє вороття!
Десь у садках п'янкше пахнуть квіти,
і самі хиляться до тебе віти.

Стрункіші стали постаті дівчат,
і по-новому світяться їм очі.

А в небесах, де тиша й вічний лад,
застигло все в прозорості урочій,
мов грає відблиском Господніх шат <...>
[5, с. 9].

У «Болотяній Лукрозі, II», якій автор дав підзаголовок «З приводу «Спогадів про неокласиків» Юрія Клена», Віктор Петров теж згадує своє життя в Баришівці, дещо уточнюючи й «редагуючи» Юрія Клена: «Поети ладні перебільшувати; прозаїкам доводиться в «поезію» вносити «правду»» [4, с. 245]. Поруч з аналітичним оглядом відмінностей високого й низького бароко, описом барокових рис у житті колишнього козацького містечка, автор констатує: «Ми оберталися в середовищі людей, які були такими самими, як і їх прадіди 300 років тому в 17 ст. Баришівка в недоторканій чистоті зберегла всі відміни 17 віку» [4, с. 247]. Захопливо-патетичні пасажі Юрія Клена В. Петров намагається «гасити» описами важкої щоденної праці чинбаря Цвіркуна, у якого знімав кімнату, деталями повсякденного побуту мешканців Баришівки, які певною мірою протиставляються поданим у «Спогадах <...>»: харчування, освітлення тощо.

Саме зі спогадів однодумців-неокласиків про життя в Баришівці та відчуття загального настрою вийшли оповідання В. Петрова «Князі», «Чемність», «Відьма» – своєрідна трилогія про «товариша Портянка», «примітива, що його революція висунула на вождя» [12, с. 510], у якій автор у сатиричному плані подає образи представників більшовицької влади, що встановилася на українських землях. Якщо попередні твори автора містили критику владних структур завуальовано, то в названих оповіданнях вона означена відкрито. Наратор-інтелігент спостерігає зміну соціокультурних обставин життя й описує абсурдність фактів, які спостерігає.

Юрій Шевельов означив «анекдотично-глузливий дух» цих оповідань, акцентуючи на поєднанні елементів гумору, сатири, іронії, сарказму, а, як зауважує Ростислав Семків, «якщо ми, з огляду на контекст, можемо кваліфікувати іронічні висловлювання автора як сарказм <...>, то можемо бути певні, що метою його використання є саме сатиричне «знищення» зображуваного об'єкта» [9, с. 212]. Словесне знищення представників нової влади і стало одним із завдань малої прози В. Петрова.

Іноді сарказм дуже близький до іронії, практично стає нею, в умовах непрямого (алегорич-

ного, за допомогою тонкого натяку) вираження пафосу заперечення. В основі такої іронії – співвідношення того, що мається на увазі, і вираженого, зіставлення у свідомості того, хто сприймає (читача) раніше відомого зразка зі знову створеним. Таку іронію можна позначити як саркастичну. Саме саркастична іронія використана Віктором Петровим в оповіданнях «портянківського» циклу. Письменник висміює самовпевненість і нерозумне бажання змінювати світ, зруйнувавши його «до основанья».

Головний персонаж, з мінімальним інтелектом, відсутністю моральних принципів, не тільки пристосовується до нових умов життя, а й проявляє агресію, унаслідок чого на місці звичайного офіціанта постає злий, тупий і агресивний «секретар райпарторганізації тов. Портянко», який ідеально вписується в нову дійсність і робить кар'єру. Він утілює певний тип суспільного життя, певний тип «нової» людини: бездуховної, безсердечної, нахабної, брехливої, лінивої, малограмотної.

За допомогою саркастичної іронії письменник створює світ, сповнений багатьох конфліктів, які виникають через те, що людина виявляється не на своєму місці. Так, в оповіданні «Князі» фіксується звична для початку 1920-х рр. ситуація протистояння людини культури / учителя історії та безграмотного партійного керівника. «<...> Літній і досвідчений педагог з імпозантною зовнішністю старого народовольця. Велика біла борода, пишна сива шевелюра, широка парусинова толстовка й штани в чоботях у районній трудовій школі веде урок історії» [4, с. 141], розказує історію смерті князя Ігоря і помсти княгині Ольга древлянам, коли у клас приходять Портянко. З удавано шанобливою інтонацією автор описує стан головного персонажа: спочатку тому навіть подобаються історії, які розказує вчитель, він сміється над селюками-древлянами, яких так піддурила княгиня, «однак, що більше він замислювався над змістом оповідання, що більше міркував з приводу того, що довелося йому чути тут у школі від старого вчителя, то більше він насумрювався. Цікавість, захоплення й здивовання поступались почуттю обурення» [4, с. 142]. Обурення в товариша Портянка викликає власне предмет історії – розповідь про минуле, адже, стверджує він, у жовтні 1917 р. пролетарська революція «з коренем знищила всіх князів і буржуїв, різних експлуататорів, згідно з ясними й геніальними вказівками тов. Леніна, вождя всіх трудящих пролетарів і світової революції» [4, с. 143], тому не треба згадувати про це «ганебне минуле», а називати

«цих гадів, це людське падло» великими і поготив. І робить логічний, на його думку, висновок: той, хто розказує про минуле, – ворог нової влади, «розводить контрреволюцію», виступає «проти советської влади й завоювань світової контрреволюції» [4, с. 143]. На іронічному зіткненні побудований фінальний діалог учителя й секретаря парторганізації: на запитання, як же ж називати «тих діячів старих часів, що колись діяли і яких їхні прихильники, очевидячки, з метою контрреволюційної пропаганди називали колись князями й навіть ще й великими князями» [4, с. 145], тов. Портянко «з властивою йому поважною розсудливістю» відповідає: «То вже ваша справа знайти, як їх називати. Наше діло – вказати вам» [4, с. 145]. За серйозною і співчутливою інтонацією приховується заперечення висловленого, справжнім виступає підтекст твору, а суперечність між тоном розповіді та справжнім ставленням автора до події надає висловленому іронічної дотепності.

Саркастична іронія в оповіданні супроводжується позамовними знаками, для розуміння яких потрібна деяка підготовка: фонові знання, пов'язані з розумінням історичної та соціальної ситуації, зображеної в оповіданні, інакше іронія не прочитується. Зрозуміло, що Віктор Петров із великим скептицизмом ставився до таких спроб «перевиховання» інтелігенції, тому й намагається створити ситуацію, у якій абсурдність вияскравлює неможливість співпраці таких різних людей.

Подібна абсурдна ситуація зображується в оповіданні «Чемність»: тут об'єктом вдосконалення стає поведінка партійців, а саме – обов'язок «бути чемним». Товариш Портянко виголошує промову «<...> не з приводу боротьби з бандитами, не про завдання КНС в боротьбі проти куркулів, знов таки й не про заміну продрозкладки продподатком, але про дещо зовсім нове, інше, можна сказати, несподіване: про чемність! <...>» [4, с. 147]. Головним оратором на підтримку такої «ініціативи» секретаря райпарткому автор змальовує матроса Вирвизуба, заврайвідділом народівити. Уже в такому поєднанні (колишньої служби і репутації моряків у тогочасному суспільстві, посади та навіть прізвища) прочитується саркастична іронія: промова матроса допомагає окреслити абсурдність суспільства, у якому в результаті історичного експерименту все перевертається з ніг на голову: людина, яка розстрілювала і знищувала мирних людей («<...> коли я командував загоном і ми в січні 18-го року завоювали Київ, ми ставили, без ніяких балачок, до стінки кожного

генерала, буржуя, банкіра й митрополита. І слава про наші геройські діла грізною хмарою до цього дня дивує світ» [4, с. 149]), визначає тепер міру чемності інших членів суспільства.

Іронічна компонента в оповіданні найбільше проявляється в останньому епізоді, коли комісія, до якої входили «голова й секретар місцевої сільради, представник учительської профспілки з району, заврайшколюю й тутешній учитель, оглядали священичий будинок, в якому передбачалось восени розташувати школу» [4, с. 150]. Молода вчителька, яка «ще не звикла й не знала, як треба поводитись і триматись в такому поважному товаристві, в присутності героя революції матроса Балтфлота т. Вирвизуба» [4, с. 150], прихилилася до стіни, чим викликала обурення заврайвідділом народів. Саркастично описуючи перед цим виступ Вирвизуба про «особливості» чемності в «новому світі», автор у фіналі наводить його останній пасаж, пов'язаний із поведінкою дівчини: «Важко працювати, – казав він, – коли найпростіші правила чемного поводження доводиться тлумачити й пояснювати навіть освіченим людям. Ти вже його й на думці не маєш розстрілювати, а воно таки пнеться, все одно само до стінки стає. Некультурність!» [4, с. 151]. Останні фрази, останнє слово іронічно забарвлює попередні роздуми персонажа, переростаючи в сарказм. Іронізуючи, Віктор Петров використовує «чужу мову», притаманну людям типу Вирвизуба: на лексичному та стилістичному рівні це поєднання партійних кліше, мовних покручів, лексики злочинців.

Іронічність проявляється і в останньому оповіданні трилогії «Відьма», яке побудоване на забобонності тов. Портянка, який вирішує в селі винищити відьом, незважаючи на відсутність прямих вказівок партії. Під час вечірніх посиденьок та лузання смаженого насіння із «завідувачем районної школи» Іваном Федотовичем Парфесою виникло питання: чи є в селі відьма? За вказівкою дружини партієць таки йде до гаданої відьми Олени Ковалевої, щоб вирішити цю важливу проблему. Жінку рятує те, що її чоловіка забрали в Червону армію, і через це Портянку побоявся з нею розправитися, а вирішив вимагати «посвідку з печаткою», яка би «згідно з наукою» доказувала, що Олена не відьма і «хвоста не має». «Я не можу терпіти, щоб у мене різні гади та відьми район паскудили, щоб у мене

в районі, як за старого режиму, різне дурно по вулицях бігало, в кішок перекидалося, на людях їздило. Отож!» [4, с. 158]. Іронія і в цьому творі має знищувальну функцію, а декодування визначається в контексті й інтонації.

У трилогії склався особливий принцип характеристики персонажів. Привертають увагу пронизані іронією портретні описи героїв, якими Віктор Петров супроводжує їх появу. Саме портрет дозволяє скласти певне уявлення про образ, відчувати авторське ставлення. Письменник не прагне подати повний портрет, а підкреслює найбільш яскраву деталь. Портянку «гостроносий, слітнілий», «з рудою, пласкою й подертою течкою під пахвою, яку він завжди носив з собою, як вищий символ свого призначення» («Князі»), «був т. Портянку худорлявий, миршавий, заклопотаний і метушливий», «Під ліктем, міцно притиснений до боку, був завжди з ним обдертий і рудий плоский портфель, в якому не лежало ніколи нічого, крім пожовклого числа «Правди» та аркуша промокального паперу» («Чемність»); Вирвизуб – «високий і великий», «сидів на стільці в першому ряді, закинувши ногу на ногу і відтопирений великий палець на босій його нозі увесь час рухався, активно реагуючи на особливо гучні й патетичні місця промови секретаря партійної організації» («Чемність»); Іван Федотович Партеца, «заврайшколи, худорлявий, малий на зріст, з зірваним голосом, був людина тонка й прониклива» («Відьма»). Одним із засобів характеристики персонажів виступають діалоги, в яких засобами іронії розкривається життєва позиція, світосприйняття, інтелект (чи його відсутність) персонажів.

Висновки і пропозиції. Вивчення оповідань «Князі», «Чемність», «Відьма» дає підстави стверджувати, що наратор Віктора Петрова – оповідач, іронія якого спрямована на висміювання як загального об'єкта, так і його частин. Своім «критичним оком» бачить абсурдність нової влади, бачить небезпеку в тому, що такі, як Портянку і Вирвизуб, є «важливими особами» у суспільстві. За допомогою різних форм вираження іронії (лукаве вдавання, двозначність ситуації й оповіді про неї, мовлення персонажів, актуалізація позамовних чинників – жестів, міміки, інтонації тощо) автор дає змогу читачеві розшифрувати текст через контекст, розуміння культурно-історичної ситуації, несприйняття принципів життя персонажів «портянківського» типу.

Список літератури:

1. Белімова Т. Особливості малої прози Віктор Домонтовича (спільні риси з малою прозою Івана Франка). *Літературознавчі студії*. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2002. Вип. 2. С. 23–26.
2. Бурлакова І. «Ми у руці тримаєм тільки зерна <...>»: Маніфестаційні колізії МУРУ та їх художні проєкції: монографія. Київ, 2010. 219 с.
3. Гірняк Й. Спомини. Нью-Йорк : Сучасність, 1982. 487 с.
4. Домонтович В. Проза : у 3-х т. Нью-Йорк : Сучасність, 1988. Т. 3. 558 с.
5. Клен Ю. Прокляті роки. Краків ; Львів : Українське видавництво, 1943. 40 с.
6. Клен Ю. Спогади про неоклясиків. Мюнхен : Українська видавнича спілка, 1947. 49 с.
7. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади : Книга перша. Едмонтон : Канадський інститут українських студій, 1987. 743 с.
8. Полонська-Василенко Н. Історія України. Від половини XVII ст. до 1923 р. : у 2-х т. Мюнхен : Українське видавництво, 1976. Т. 2. 591 с.
9. Семків Р. Сарказм як принцип побудови сюжету та побудови образу в антиутопіях (на прикладі романів «Ми» Є. Замятіна та «1984» Дж. Оруела). *На пошану пам'яті Віктора Кутастого* : збірник наукових праць / упор. і наук. ред. В. Моренець. Київ : ВД «КМ Академія», 2004. С. 212–220.
10. Сокіл В. Здалека до близького (спогади, роздуми). Едмонтон : Канадський інститут українських студій, 1987. 362 с.
11. Туркало К. Тортури (автобіографія за большевицьких часів). Київ ; Нью-Йорк : Наша Батьківщина, 1963. 204 с.
12. Шевельов Ю. Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози. *Проза* : у 3-х т. / В. Домонтович. Нью-Йорк : Сучасність, 1988. Т. 3. С. 505–556.

**Kharlan O. D. “THE SPIRIT OF COMRADE PORTIANKA”:
SATIRICAL IMAGE OF “NEW TIME” IN VIKTOR PETROV’S SMALL PROSE**

The article deals with Viktor Petrov’s short prose, in which he draws attention to the negative features of the “new government” that was formed in the early 1920’s. The period that became the historical basis for the researched stories is characterized, the possible facts and realities of the author’s biography, which formed the basis of the works’ plots, are determined. Emphasis is placed on the fact that through the main artistic means of satire – irony, grotesque and parody – the author depicts the principles of leadership and characters of the “new time”. The stories “Princes”, “Honesty”, “Witch” were published in the first half of the 1940’s and have the subtitle “From the cycle “1921”. A peculiar trilogy about “Comrade Portianka”, “a primitive man whom the revolution has put forward as the leader” (Yurii Shevelov) – an acute satire of representatives of the Bolshevik authorities, which was established on Ukrainian lands after 1921. If the previous author’s works contained criticism of power structures veiled, then in the above-mentioned stories it is defined openly. Narrative intellectual observes the change in the socio-cultural circumstances of life and describes the absurdity of the facts that are observing. The “Princes” fixes the usual situation for human culture (history teacher) and illiterate party leader, familiar to the beginning of the 1920’s. In the story “Honesty” through the denial is analyzed the impossibility of a real human existence in circumstances of continuous deception. The tragic aspect of human being in senseless circumstances is depicted in the “Witch”. In general, there are three main motives for the Viktor Petrov’s poetry of satirical stories: contrast, play, imagination. It is important that the narrator of Viktor Petrov is a storyteller, whose irony is aimed at ridiculing both the general object and its parts. Using various forms of expression of irony and sarcasm (pretence, ambiguity of the situation and stories about it, speech of characters, actualization of extralingual factors – gestures, facial expressions, intonation, etc.). The author allows the reader to decipher the text through context, understanding of cultural and historical situation, rejection of life principles of “Portyankov’s” type characters.

Key words: Story, satire, “new man”, contrast, play.